

**ОСНОВНО УЧИЛИЩЕ „КИРИЛ ХРИСТОВ“
СТАРА ЗАГОРА**

УТВЪРЖДАВАМ:

ДИРЕКТОР:.....

(К. Георгиева)

Заповед: 1465-1036/10. 09. 2026 г.

**МЕХАНИЗЪМ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТОРМОЗА И НАСИЛИЕТО
ЗА УЧЕБНАТА 2026/2027 ГОДИНА**

Разработен, съгласно Заповед № РД 09-5906/28.12.2017 г. на Министъра на образованието и науката. Приет на ПС на 09.09.2026 г., с Протокол № 8/09.09.2026 г.

I. ДЕФИНИЦИЯ

Въвеждането на общ механизъм се налага от разбирането, че реален напредък в справянето с насилието и тормоза може да бъде постигнат само при прилагането на последователна и целенасочена политика, която се споделя и изпълнява от всички участници в образователния процес.

Документът се състои от две основни части. В първата част се разясняват понятията „насилие“ и „тормоз“, разликата между тях, видовете поведение, които те включват, както и белезите, по които да бъдат разпознати. Тази част е информативна и с нея трябва да бъдат запознати всички в институциите в системата на предучилищното и училищното образование.

Във втората част на документа се разглеждат задължителните елементи на цялостна политика за сигурна образователна среда - превенция и интервенции, в случай на насилие и тормоз. Разясняват се още дейностите по превенция и интервенция (реакция), които се осъществяват на равнище институция и на равнище група/клас, включването на родителите като неизменен участник, както и се очертават основните ресурси, които институциите в системата на предучилищното и училищното образование и съответно Министерство на образованието и науката трябва да осигурят, за да може ефективно да се предотвратява насилието.

Тормозът в училище обхваща широк спектър от прояви. Това е явление със сериозни размери, което оставя дълготрайни последици върху психичното здраве и поведението както на децата, които търпят насилие, така и на онези, които го извършват или наблюдават. Последиците от насилието в училище са особено тежки и продължителни и силно привличат общественото внимание. Българската дума, която отговаря най-точно на явлението, е „тормоз“ („bullying“).

Какво е насилие?

В България в официална употреба е дефиницията на понятието „насилие“, дадена в параграф 1, т. 1-5 от допълнителните разпоредби на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето. Две от определенията имат пряка връзка с насилието от деца върху деца, което е обект на настоящия механизъм.

Физическо насилие е „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание, без разстройство на здравето“.

Психическо насилие „са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника, попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда“.

Сексуално насилие и злоупотреба над дете според определението на СЗО е „участието на дете в сексуални действия, които той или тя не разбира напълно и за които не е в състояние да даде информирано съгласие, или за които детето не е подготвено от гледна точка на развитието си и не може да даде съгласие, или които са в нарушение на законите или социалните табу на обществото“.

Пренебрегване е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

Какво е тормоз?

Тормозът спада към насилието над дете и се третира с мерките на Закона за закрила на детето. Според чл. 7, ал. 1 и 2 от Закона за закрила на детето, всяко дете има право на закрила от насилие и всеки, на когото стане известно за дете, преживяло насилие, е длъжен да сигнализира органите по закрила.

Ключови в разбирането за тормоза са следните характеристики на това поведение:

1. злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете;
2. извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унижи или изолира от социалния живот;
3. повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на агресия.

Проявите на тормоз в училище най-общо могат да бъдат разделени на следните основни групи:

Физически тормоз – например, блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение;

Психичен тормоз – например, подмятане, подиграване, закачане, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на имущество, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене;

Сексуален тормоз – представлява всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до нахърняване на достойнството на лицето, и по-специално създаване на смущаваща, враждебна, деградираща (принизяваща), унизителна или обидна обстановка. Включва измислянето на сексуализирани прякори или имена, коментари за външността на някой и подигравки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание и т.н. до по-екстремни форми на нападане и насилие.

Кибер тормоз - обидни, заплашителни и подигравателни текстови съобщения по мобилен телефон, електронните средства за комуникация или в социалните мрежи; разпространяване на материали, които уронват достойнството на детето или го унижават: снимането на детето с мобилен телефон и свободното разпространяване на снимки или видеозапис в интернет или по други канали без негово съгласие, кражба на самоличност, разпространение на слухове в социалните мрежи др.

Един от признаците, че дете може би е жертва на кибертормоз, е рязката смяна на настроението и поведението му при използване на интернет или при получаване на обаждане по мобилен телефон – например детето става мълчаливо и боязливо.

Конкретни примери, както и разграничаването на нивата на различните форми на тормоз с оглед причиняване на различна по степен вреда, са представени в Таблица 1. Класификация на формите на тормоз и предприемане на съответни действия.

Тормозът, независимо от това как се упражнява, е деструктивен и опасен вид насилие.

Следователно усилията за справяне с насилието от деца над деца в училище трябва да бъдат насочени към всички проявления на това явление, а не само към неговите физически форми.

Разпознаването на **физическото насилие** включва следните физически и поведенчески показатели:

- различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести

червени петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;

- неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително едностранни

отговори;

- безпокойство и крайности в поведението - от агресивност до пасивност;

- лоша представа за себе си - децата смятат, че са заслужили насилието;

- прекалена отстъпчивост на детето и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;

- влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналост;

- влошаване на успеха от обучението и чести отсъствия от училище;

- чести отсъствия от определени часове, например физическо възпитание и спорт;

Разпознаването на **психическото насилие** включва следните физически

и поведенчески показатели:

- детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си;

- агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;

- внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или за нивото на развитие на детето;

- бягане и криене, включително зачестили бягства от училище;

- загуба на доверие, неучастие в общите занимания в училище, ниска самооценка;

- употреба на алкохол, медикаменти, самозанемаряване (постоянно обличане на едни същи дрехи или отказ да сменя косата си);

- психосоматични симптоми.

Разлики между тормоз и закачки или игра между децата и учениците

По-голямата част от ситуациите на тормоз могат да бъдат овладени от учителите, а някои – от самите деца. Всяка намеса изисква внимателна преценка на ситуацията и нейната тежест. На първо място важно е да се разграничат случаите, когато не се касае за тормоз, а само за игра или приятелско премерване на силите между децата. За целта е необходимо да се наблюдава поведението на децата, включително и на тези, които само присъстват без активно да участват. Следното би могло да помогне за правилна оценка на ситуацията:

☐ Ако децата се закачат, бутат или блъскат или си разменят шеги, като при това се смеят, разменят си ролите и позициите и никое от тях няма видимо доминиращо положение, а околните не им обръщат особено внимание, то най-вероятно става дума за игра.

☐ Ако едно от децата е видимо напрегнато, не се усмихва, опитва се да се махне, ако ролите не се сменят, а другото дете е в постоянно доминираща позиция и това поведение привлича вниманието на околните, то най-вероятно става дума за тормоз.

☐ Ако детето/ученикът не се чувства добре от закачките и подигравките, тогава поведението може да е тормоз.

☐ Ако детето/ученикът, към когото са отправени подигравките, поиска от другото дете да спре и той или тя не спират да се подиграват, тогава става въпрос за тормоз.

☐ Ако детето/ученикът, който дразни, продължава да дразни или дразни отново и отново, това е тормоз.

☐ Ако дразненето е за нещо, което детето/ученикът не може да промени (височина, носене на очила, тегло, способност да чете, атлетически способности и пр.), тогава може да е тормоз.

☐ Ако има и други хора наоколо, които наблюдават ситуацията и се окужават или се присъединяват към ситуацията на подигравки, това е тормоз.

☐ Ако едното дете е по-силно или по-популярно, по-голямо на възраст или по властно, това може да е тормоз.

II. ПОЛИТИКА ЗА ПРЕВЕНЦИЯ И ИНТЕРВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО И ТОРМОЗА В ОСНОВНО УЧИЛИЩЕ "КИРИЛ ХРИСТОВ" СТАРА ЗАГОРА

Училищната политика е съобразена с програмата за приобщаващо образование, личностно развитие, етичния кодекс и програмата за превенция и намаляване на застрашените от отпадане ученици.

Общата подкрепа за личностно развитие на учениците включва дейности съобразно техните интереси, способности, компетентности и изява в областта на науките, технологиите, изкуствата и спорта.

Дейностите по превенция на насилието и преодоляване на проблемното поведение имат за цел изграждане на позитивен организационен и психологически климат в училище, включително чрез психологическа подкрепа. Тя е насочена към учениците

Психологическата подкрепа включва:

1. създаване на условия за сътрудничество, ефективна комуникация и отношения между всички участници в образователния процес;
2. предоставяне на методическа помощ на учителите за превенция на насилието и за преодоляване на проблемното поведение на учениците;
3. груповата работа с ученици; кризисна интервенция;
4. работа със средата, в която е ученикът – семейството, връстниците.

Училищната политика се реализира на равнище училище и на равнище клас, като на всяко едно от тези равнища се осъществяват дейности по превенция и интервенция (реакция).

1. ДЕЙНОСТИ НА РАВНИЩЕ УЧИЛИЩЕ

1.1. ПРЕВЕНЦИЯ

- Със заповед на Директора на ОУ "Кирил Христов" Стара Загора е създаден УКСН за справяне с насилието, който да планира, проследява и координира усилията за справяне с училищния тормоз. Състава на УКСН може да се актуализира.

- УКСН за справяне с насилието, съгласувано с класните ръководители договаря единен механизъм с ясно разписани отговорности, за предотвратяване и реагиране при проява на тормоз и насилие в училище.

- УКСН за справяне с насилието, съгласувано с класните ръководители обобщава всички предложения за правила на поведение и ценности, направени от класовете и формулира общоучилищни ценности и правила, които стават част от училищната политика.

- Всички учители в ОУ "Кирил Христов" Стара Загора предлагат на УКСН мерки за изработване на процедура за усъвършенстване на системата на

дежурство с оглед на това да бъдат обхванати местата в училище, където при етапа на оценка е установено, че най-често се извършва тормоз.

- УКССН за справяне с насилието подкрепя класните ръководители в дейностите им, свързани с разпознаване на тормоза и провеждане на Социални работилници.

- Председателят на училищната комисия за квалификация, съгласувано с директора планира обучения за повишаване на квалификацията на учителите в областта за справяне с училищния тормоз.

- Оценка на проблема: Попълване на въпросници от учениците, чиято цел е да се установи осъзнава ли се проблема и какво се знае за него. Кой видове и форми на тормоз има в училище? Къде са местата, на които най-често се случва? Кой са хората, на които учениците споделят за този проблем?

Оценката се организира в началото на учебната година от ръководството на институцията и се осъществява от координационния съвет / Приложение 3/.

Резултатите от оценката и наличието на проблем се представят от координационния съвет и се обсъждат на тематичен педагогически съвет, на който участие могат да вземат всички заинтересовани страни.

- Създаване на училищен координационен съвет /УКС/. Той се ръководи от зам. директор и в него участват учители от различните етапи, пед. съветник, а при необходимост се включват ученици и родители. Съставът на УКС се актуализира всяка учебна година.

Изготвяне на план за съответната учебна година за противодействие на тормоза, който съдържа дейности по превенция и интервенция на равнище клас и училище. Той е със срок една учебна година.

- Създаване на единни училищни правила.

Правилата на училището се изготвят на база формулиране и обобщаване на предложените от всеки клас правила за поведение и ценности.

1.2. ИНТЕРВЕНЦИЯ

Интервенцията на равнище училище включва воденето на училищен дневник, инициране на работа по случай и насочване на случай към други служби.

- Водене на училищен дневник.

В дневника със случай се документират единствено ситуацияите съответстващи на второ и трето ниво на класификацията на тормоза, при които се намесва координационния съвет. УКС извършва оценка на риска и създава процедура за откриване и работа по случая в училище. В дневника се отбелязва дата, клас, участници, вид на проявата, какво е предприето и подпис на служителя.

- **Процедура за откриване и работа по случай**

При предприемане на индивидуална работа по случай с ученик на базата на направения анализ, координирането на работата се осъществява от педагогическия съветник. Информацията за вписаните в Дневника със случаи на училищен тормоз се съхранява само при психолога или педагогическия съветник, или, по изключение, при друг член на координационния съвет, определен от директора на училището.

- **Класификация на формите на тормоз и предприемане на съответни**

действия (Вж. ПРИЛОЖЕНИЕ 1).

- **Насочване на случай към външни служби.**

При установяване на случай на тормоз незабавно се уведомяват органите за закрила на детето и полицията. Уведомяването се извършва от служител в училището, установил тормоза. Това може да бъде учител, възпитател, пед. съветник, служител от непедагогическия персонал, директор.

В случаите, при които поведението на детето се отличава с изразени агресивни прояви, снижен контрол върху гнева, склонност да разрешава конфликтни ситуации с насилие е необходимо да бъде потърсено съдействие от страна на отдел „Закрила на детето” по местоживееене.

Като първа стъпка се уведомява директора на училището, който е задължен да уведоми съответния отдел „Закрила на детето” по местоживееене, местните комисии за БППМН, полицията и всички останали участници в мултидисциплинарния екип по силата на координационния механизъм.

В тази връзка е необходимо да бъде потърсено съдействие от страна на социалните работници от отделите „Закрила на детето” към Дирекциите „Социално подпомагане”. Социалният работник е професионалистът, който може да проучи ситуацията, в която се намира детето, условията, при които живее, родителският капацитет и при необходимост да предприеме мерки, които да подпомогнат детето и семейството като цяло.

2. ДЕЙНОСТИ НА НИВО КЛАС/КЛАСНА СТАЯ

2.1. С цел създаване на пространство, в което се говори открито за тормоза:

- в часа на класа всеки класен ръководител използва формите на групова работа, дискусия, споделяне на опит за разясняване на проблема за същността и видовете тормоз между учениците;

- учителите да включват по подходящ начин коментирането на проблема насилие и тормоз и ценностите, които ги предотвратяват, ако учебното съдържание на преподавания от тях предмет позволява това.

2.2. Класните ръководители запознават родителите на родителски срещи с механизма и какви са резултатите от извършената оценка.

2.3. Всяка паралелка заедно с класния ръководител изработва общи правила на поведение в класа.

2.4. Класният ръководител, заедно с учениците изработва процедура, описваща мерките в случай на нарушаване на правилата.

3. ВКЛЮЧВАНЕ НА РОДИТЕЛИ.

Родителите се привличат, като партньори в дейностите по превенция на тормоза. Те могат да съдействат чрез използването на различните си професии, при реализирането на ценни училищни инициативи. При включването на родителите се има предвид следното:

- Да бъдат уведомени за случилото се.
- За предприетите от училището действия.
- В разговора е важно да се акцентира, родителите на жертвата да не критикуват другото дете или групата деца.

- Разговорът трябва да е проведен на подходящо и спокойно място.
- В края на разговора могат да бъдат приети конкретни договорености, какво може да се предприеме и какво се очаква, като резултат.

4. ДЕЙНОСТИ НА НИВО ОБЩНОСТ

2.12. Класните ръководители съдействат на УКС за подобряване на комуникацията и взаимодействието между училищната и родителската общности; за издирване и привличане на родители, които да подпомагат дейностите на ниво клас и училище, в посока организиране на подходящи училищни инициативи.

2.13. УКС за справяне с насилието, съгласувано с директора на ОУ "Кирил Христов" осигурява реални партньорства с външни за училището организации, служби и специалисти:

- Дирекция "Социално подпомагане" - Отдел „Закрила на детето” ;
- Местна комисия за БППМН ;
- МВР – Детска педагогическа стая.

III. ПРАВИЛА И ПРОЦЕДУРИ ЗА ВЪВЕЖДАНЕ НА ЗАЩИТНА МРЕЖА ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТОРМОЗА И НАСИЛИЕТО МЕЖДУ УЧЕНИЦИТЕ В ОУ "КИРИЛ ХРИСТОВ" СТАРА ЗАГОРА

Настоящите правила имат за цел прилагането на цялостен училищен подход, полагане на координирани и последователни усилия за предотвратяване на тормоза и създаване на по-сигурна училищна среда.

За да се изгради защитната мрежа е необходимо да се поставят ясни граници, изграждане на ценности, правила и процедури, които не допускат прояви на насилие и тормоз в училище.

1. ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ПЕРСОНАЛА

1.1. УЧИЛИЩЕН КООРДИНАЦИОНЕН СЪВЕТ

- Планира, проследява и координира дейностите за справяне с тормоза на ниво училище.
- Обобщава предложенията на класовете и изготвя общоучилищни ценности, правила и последици.
- Обсъжда и приема процедурите за докладване, регистриране и проследяване на случаите на тормоз.
- Прави мотивирани предложения до директора с цел подобряване на работата.

Подпомага класните ръководители с материали или консултации със специалисти, съдейства за организиране на периодични обучения на учителите по темата за насилието.

1.2. КЛАСНИ РЪКОВОДИТЕЛИ

- В началото на годината провеждат занятия в часа на класа, посветени на тормоза и насилието.

- С помощта на учениците приемат ценности, правила и последици при прояви на насилие.
- Постерите с приетите ценности, правила и последици се поставят на видно място в класната стая.
- Запознават учениците с процедурата за съобщаване на случаи на тормоз.
- Реагират при всеки опит за насилие над ученик в клас, съгласно утвърдените процедури и приетите правила и последици.
- Участват в работата на екипа, сформиран по конкретен случай на ученик от класа им.
- Провеждат периодично превантивни занятия по проблемите на тормоза, като могат да привличат различни специалисти, напр.: инспектор ДПС, инспектори от СДВР, неправителствени организации и др. Могат да използват всички форми на групова работа, дискусии, решаване на казуси, ролеви игри, споделяне на опит.
- Информират учениците за Националната телефонна линия за деца 116 111.
- Информират родителите за дейностите по механизма, както и за приетите правила и процедури.
- Съдействат за включването им в дейностите на ниво училище.

1.3. УЧИТЕЛИ, КОИТО НЕ СА КЛАСНИ РЪКОВОДИТЕЛИ

- Включват темата за насилието в учебните часове, при които това е възможно.
- Познават и използват установената система за информиране и съобщаване за случаи на тормоз над ученици.
- Познават правилата и последствията на класа, прилагат ги и изискват от учениците да ги прилагат.

1.4. ДЕЖУРНИ УЧИТЕЛИ

- Спазват стриктно утвърдения от директора график за дежурство, следейки рисковите зони, в които е възможна появата на насилие и тормоз.
- Реагират според утвърдените процедури в ситуации на насилие по време на дежурството им.
- Оказват съдействие на колеги при установени от тях нарушения на ученици и докладват на УКС, като попълват протокол, отразяващ инцидента.

1.5. ПОМОЩЕН ПЕРСОНАЛ

- Полагат грижи за предотвратяване на насилнически действия в училищните помещения, за които отговарят.
- Познават основните принципи на действие и ги прилагат – правила, последствия, протокол за реагиране на насилие.
- Не допускат прояви на насилие и съобщават за тях на класен ръководител, заместник-директор, директор.

1.6. РАБОТА С РОДИТЕЛИТЕ

- Включването на родителите е важна част от реализирането на цялостната

политика и важно условие за нейната ефективност. Съгласно училищните политики, родителите се привличат като партньори в дейностите по превенция и интервенция.

- Партньорството с родителите за съдействие по превенция на насилието и тормоза може да се осъществява чрез:

- Провеждане на тематична родителска среща, в която учителите да запознаят родителите с цялостната политика, да им се представят основните моменти в механизма и да се дискутира тяхната готовност да участват.

- Покана към родители, които да се включат, като представят своите професии, хобита, интереси, така че да направят видима връзката между образованието и приложението му в живота.

- Партньорството с родителите в случаи на интервенция: във всички случаи е необходимо родителите на участващите в ситуацията на насилие или тормоз деца да бъдат уведомени за случилото се, както и за предприетите от институцията действия за разрешаване на ситуацията. Насоки към учителя за разговор с родителите:

- Добре е разговорът да бъде започнат със силните страни на децата и след това да се представи ситуацията. Това ще помогне за свалянето на напрежението още в началото.

- Добре е останалите родители от групата/класа също да бъдат информирани за ситуацията и предприетите действия с цел изясняване на неизвестните и сваляне на напрежението. По този начин се ограничават различни интерпретации и спекулации поради непознаване на ситуацията. Родителите трябва да бъдат информирани, че критиките, обидите и negliжирането на другото дете или деца от тяхна страна са недопустими и само ще задълбочат конфликта.

2. ПРОЦЕДУРИ ЗА РЕГИСТРИРАНЕ, ДОКЛАДВАНЕ И РАЗГЛЕЖДАНЕ НА СЛУЧАИ НА НАСИЛИЕ И ТОРМОЗ СРЕД УЧЕНИЦИТЕ.

Задължение на всеки учител е да се намеси, за да прекрати ситуация на тормоз, на която е станал свидетел.

2.1. Действия в случаи на инцидент, който поставя в риск или уврежда живота и/или здравето на ученик.

Учителят или служителът действат в следната последователност:

- извеждат пострадалото дете от опасната зона и ако се налага го придружават до лекарския кабинет;

- при непосредствена опасност за живота на пострадалото дете медицинското лице се обажда на телефон 112, а класния ръководител – на родителите или настойниците на детето.

- ресорният зам.- директор уведомява веднага училищното ръководство и УКС;

2.2. Действия при установяване, че дете е жертва на насилие или е в риск от **такова.**

- Всеки служител на ОУ " Кирил Христов" , на когото стане известно, че дете в риск се нуждае от закрила, следва незабавно да уведоми класния ръководител, който от своя страна уведомява училищното ръководство и родителите/настойниците на детето.

- Учителят описва ситуацията писмено.

- След проверка на случая директорът свиква УКС, който подава сигнал до Отдел „Закрила на детето” по местоживее на детето.

2.3. Действия при установяване, че дете е упражнило тормоз.

- Класният ръководител уведомява и свиква среща с родителите;
- Свиква се УКССН;
- При повтарящи се случаи на тормоз, УКС уведомява МКБППМН, Полицията и отдел „Закрила на детето“;
- УКС изготвя индивидуална работна програма с ясно разписани функции и дейности с цел намаляване на агресията у детето.

IV. МЕРКИ ПРИ КРИЗИСНИ СИТУАЦИИ

1. УКС заседава най-малко два пъти в учебен срок и обсъжда изпълнението на плана, както и резултатите от дейността си. При необходимост се свиква извънредно.

2. При наличие на писмен или устен сигнал, УКС се събира в рамките на 24 часа в работните дни.

3. При възникване на кризисната ситуация веднага се уведомява Директора на училището. В рамките на един час се подава сигнал в РИО и Отдел ”Закрила на детето” по местоживее на детето, в ОД- МВР и до Инспектор ДПС.

4. При възникване на кризисна ситуация или получен сигнал за ученик, жертва или в риск от насилие, УКС съставя индивидуален план за кризисна интервенция.

5. Всеки, който работи в училище и има съмнение или информация за дете в риск може да подаде сигнал към ОЗД по местоживее на детето. Когато сигналят се отнася за дете в риск той може да бъде проучен от социалния работник, дори да е подаден анонимно.

Съставил: УКС за справяне с насилието

Приложения:

Приложение 1: Класификация на формите на насилие и тормоз и предприемане на съответни действия

Приложение 2: Насоки за интервенция

Приложение 3: Примерен инструмент за оценка

ПРИЛОЖЕНИЕ

ТАБЛИЦА 1. КЛАСИФИКАЦИЯ НА ФОРМИТЕ НА ТОРМОЗ И ПРЕДПРИЕМАНЕ НА СЪОТВЕТНИ ДЕЙСТВИЯ

Ниво на тормоз	Отговор на училището	Документиране	Последователност на процедурите за интервенция
ПЪРВО НИВО - НИСКО НАРУШАВАНЕ НА ПРАВИЛАТА: • Форми на физически тормоз са например: леко удряне, бутане, щипане, драскане, дърпане на коса, хапане, подритване, замърсяване или разрушаване на нечия собственост. • Форми на вербален тормоз са например: подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди, нецензурни/неприлични коментари; • Форми на психически тормоз са например: омаловажаване, клюкарене, обиждане, осмиване, засрамване, подвикване, ругане, клеветене, измисляне на прякори.	На първо ниво, по правило, действията се предприемат автономно от класен ръководител или учител заедно с родител, като се предприема педагогическа работа – индивидуално, за група ученици или за целия клас. При наличие на щети от материален характер – те се възстановяват. По изключение, ако насилственото поведение се повтаря, педагогическата работа не дава резултат, последствията са по-сериозни, ако се	Ситуациите от първо ниво не се регистрират.	1) Верифициране на подозрение или откриване на ситуация на тормоз – подробно информиране за случилото се от всички участници. 2) Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници. 3) Уведомяване на родител 4) Консултации - предприемане на индивидуални разговори с участниците. 5) Мерки и действия от страна на класен ръководител -

• Форми на социален тормоз са например: подмятане на коментари, подиграване, изключване от групови или съвместни дейности, фаворитизация/предпочитания, базирани на различие, разпространяване на слухове. • Форми на сексуален тормоз са например: показване на неприлични жестове и действия, вербален тормоз със сексуално съдържание, разпространение на истории и изображения със сексуален подтекст. • Форми на кибертормоз са например: обидни обаждания и изпращане на обидни съобщения (SMS, MMS, съобщения в социалните мрежи, др.)	касае за насилие от страна на група към индивид или ако едно и също дете или ученик бива тормозено нееднократно в ситуации, класифицирани като първо ниво, то тогава следва да се предприемат действия, предписани за ситуации от нива две или три.		намиране на решение, което удовлетворява страните и служи за пример на наблюдателите. б) Мониторинг на предприетите мерки и действия.
Ниво на тормоз	Отговор на училището	Документиране	Последователност на процедурите за интервенция
ВТОРО НИВО – ПОВТАРЯНЕ НА ЕДНИ И СЪЩИ НАРУШЕНИЯ НА	На второ ниво, по правило, действията се предприемат от класен ръководител	Ситуацията на тормоз се описва в Дневника за	1) Верифициране на подозрение или откриване на

ПРАВИЛАТА ИЛИ С ПО-СЕРИОЗНИ ПОСЛЕДИЦИ:	заедно с психолог или педагогически съветник, представител на координационния съвет и директор и задължително участие на родител.	ситуации на тормоз и се предприема работа по случай.	ситуация на тормоз.
• Форми на физически тормоз са например: шамаросване, удряне, стъпкване или късане на дрехи, ритане, обграждане, плюене, отнемане и разрушаване на нечия собственост, дърпане на нечий стол изпод него, дърпане за уши или коса. • Форми на вербален тормоз са например: подигравки, отправени пред целия клас или група, публично унижение, обиди; • Форми на психически тормоз са например: изнудване, заплашване, несправедливо наказание, забрана за общуване, отхвърляне и манипулация. • Форми на социален тормоз са например: интригантстване, разпространяване на слухове, публично отхвърляне и	Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил училищната процедура, директорът следва да се обърне към отделите за закрила на детето. Координационният съвет прави оценка на риска и се инициира индивидуална работа по случай.	Възстановяване на щети при наличие на такива.	2) Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници. 3) Уведомяване на ОЗД и/или органите на полицията при ситуации с по-сериозни последици по преценка на класния ръководител заедно с психолога/педагогическия съветник или директора; Уведомяването е задължително и незабавно, когато се отнася до случаи на сексуален тормоз, проявяващи се в подтикване или принуждаване към сексуални действия.

игнориране, неприемане, манипулиране и използване. • Форми на сексуален тормоз са например: сексуално докосване, показване на порнографски материали, показване на интимни части на тялото и сваляне на дрехи, подтикване или принуждаване към сексуални действия, заснемане в сексуални пози. • Форми на кибертормоз са например: непоискано заснемане и разпространяване на снимки и видео, злоупотреба с блогове, форуми, социални мрежи, заснемане без разрешение.			4) Уведомяване на родител. 5) Консултации. 6) Мерки и действия - работа на координационния съвет: анализ на ситуациите от регистъра и предприемане на индивидуална работа по случай с ученик в риск от тормоз и разписване на индивидуална програма. 7) Мониторинг на предприетите мерки и действия.
Ниво на тормоз	Отговор на училището	Документиране	Последователност на процедурите за интервенция
ТРЕТО НИВО – ЗЛОУПОТРЕБА СЪС СИЛА,	На трето ниво, по правило,	Ситуациите на тормоз от трето	1) Верифициране на подозрение или

КАКТО И ПРИ ЕКСТРЕМНИ СИТУАЦИИ, В КОИТО СЪЩЕСТВУВА ОПАСНОСТ ЗА ЖИВОТА И ЗДРАВЕТО ИЛИ ЗА ТЕЛЕСНИЯ ИНТЕГРИТЕТ, ЗА КОЙТО И ДА Е ОТ УЧАСТНИЦИТЕ В СИТУАЦИЯТА:	уведомяването на ОЗД и/или органите на полицията става незабавно от служителя на училището, идентифицирал тормоза.	на ниво се описват в Дневника за случаи на тормоз, като по тях се предприема интензивна работа по	откриване на ситуация на тормоз и незабавно уведомяване на ОЗД и/или органите на полицията.
• Форми на физически тормоз са например: сбиване, задушаване, събаряне, причиняване на изгаряния и други наранявания, намушкване с остър предмет, провесване от прозорец или високо място, лишаване от храна, излагане на ниски или високи температури и заплашване с оръжие.	Действията на ниво училище се предприемат от директор заедно с координационния съвет със задължителното участие на родител и компетентни власти, организации и услуги (центрове за социална работа, здравни центрове, отдел закрила на детето, полиция и др.). Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил училищната процедура,	случая, включваща всички участници, правят се оценки на потребностите и план за действие, както и се инициират процедури в съответствие със закона.	2) Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участниците.
• Форми на вербален тормоз са например: закани, заплахи, обиди, клетви, които накърняват сериозно достойнството, публично унижение и др.;	Ако друга организация или услуга е въввлечена в работата с ученика, училището установява връзка с тези организации или услуги и	3) Уведомяване на родител.	4) Консултации-предприемане на индивидуални разговори с участниците.
• Форми на психически тормоз са например: сплашване, изнудване със сериозни заплахи, насилствено отнемане на пари и вещи, ограничаване	директорът следва да	5) Мерки и действия от страна на координационния съвет, интензивна работа по случай, информиране и насочване към други служби и/или услуги от	

на движението, склоняване за употреба на наркотични и други психотични вещества, включване в деструктивни групи и организации. • Форми на социален тормоз са например: заплахи, изолация, групово измъчване на индивид или група и организиране на затворени групи (банди), последиците от които нанасят други. • Форми на сексуален тормоз са например: съблазняване от друго дете или възрастен, злоупотреба с власт при подстрекаване, изнудване, склоняване и/или принуждаване към сексуални действия, блудство, изнасилване, кръвосмешение. • Форми на кибертормоз са например: повторно действие на непоискано заснемане и разпространяване на снимки и видеозаписи, злоупотреба с блогове,	информира центъра за социална работа, отделите за закрила на детето и/или полицията. Отговорът на училището може да включва насочване към местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и полицията, ОЗД и община по силата на координационния механизъм; съставяне на Протокол за тормоз и възстановяване на щетата; включване на учениците в допълнителни програми, насочване към услуги в общността.	хармонизира дейностите.	страна на директора. 6) Мониторинг на предприетите мерки и действия.
---	---	--------------------------------	--

форуми, социални мрежи, заснемане без разрешение, заснемане на сцени на насилие, разпространение на записи и снимки на детска порнография.			
---	--	--	--

ПРИЛОЖЕНИЕ 2: НАСОКИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ

1. Прекратяване на ситуация на насилие и тормоз.
2. Подход за възстановяване на щетата.
3. Действия при тежък инцидент или при повторна ситуация на насилие или тормоз.
4. Насочване на детето и неговите родители към програми и услуги в общността.
5. Действия при насилие на дете/ученик срещу член на екипа на институцията.
6. Действията при насилие на възрастен срещу дете/ученик.

Намесата и справянето с конкретни ситуации на тормоз и насилие е част от цялостната политика на училището срещу насилието. Намесата на възрастните следва внимателно да се обмисли и планира. Тя трябва да бъде последователно прилагана от цялата училищна общност, за да бъде максимално ефективна.

Важно е да не бъдат омаловажавани и първите прояви на влошаване на отношенията между децата, както и поведението, което е неприемливо. Тези ситуации представляват първо ниво от приетата класификация (*Приложение 1*). Необходимо е още при най-малките сигнали и съмнения за тормоз да се предприемат стъпки, за да се предотврати ескалация на насилието и да се изпрати ясно послание, че такова поведение няма да бъде толерирано. Вниманието трябва да бъде насочено както към проявите на физически тормоз, така и към неговите социални и психологически измерения.

1. Прекратяване на ситуация на насилие и тормоз

Задължение на всеки служител на училището е да се намеси, за да прекрати ситуация на насилие/тормоз, на която е станал свидетел или за която е получил сигнал (от дете, родител или друг служител от детската градина, училището, центъра за подкрепа за личностно развитие, специализираното обслужващо звено):

- ❖ в случай на физически тормоз децата трябва да бъдат разделени и да се прекрати физическият контакт между тях незабавно; когато има опасност за живота на детето, неговото здраве и физическия интегритет може да се използва разумна физическа сила под формата на избутване, издърпване, задържане на място;

- ❖ не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това може да се случи на по-късен етап. Важното е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение. В този момент не е добре да се разпитва за подробности и детето, което е потърпевшо, особено в присъствието на детето, което е нанесло насилието/тормоза и на други деца, защото това може да урони неговото достойнство. Фокусът на интервенцията трябва да бъде насочен към децата – свидетели на насилието, към средата, а не към активните участници и потърпевшите в ситуацията на насилие;

- ❖ когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата или да се наложи друга предварително съгласувана мярка.

2. Подход за възстановяване на щетата

Подходът за възстановяване на щетата се основава на принципа, че „всяка щета, нанесена на друг, трябва да бъде възстановена“ и включва съответните действия в тази посока. Подходът е предварително съгласуван с цялата общност, включително и с децата, и е част от политиката на училището. Възстановяване на щетата е принцип, който предполага, че хората правят грешки. Грешките следва да бъдат поправени, като същевременно не се налагат наказания. Този принцип подчертава поемането на отговорност за неприемливо поведение и за позитивно решаване на проблема. Възстановяването на щетите успешно може да се прилага за материални и за нематериални щети.

Подходът за възстановяване на щетата изисква време и по-задълбочен разговор с детето, което е извършило насилие, за да му се помогне да разбере какви са последствията от неговата постъпка. Поради тази причина е най-добре този подход да се приложи от учителя/класния ръководител, психолога. Важно е учителят със спокоен и умерен тон, както и с държанието си, да покаже ясно, че проблемът е в начина на поведение, а не в личността на самия ученик, и че се действа с оглед отново да се възстановят ценностите, към които цялото училище се придържа, а не за да бъде наказан:

- ❖ като първа стъпка учителят/класният ръководител изслушва детето. Не е желателно детето да се изслушва съвместно с потърпевшото дете;

- ❖ ключов момент във възстановяването на щетата е, че учителят/класният ръководител разговаря с детето, а детето само предлага как ще поправи грешката си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово предложение трябва да се съгласи и детето, което е потърпевш от насилието. Този процес се медира от ангажирания в случая учител/класен ръководител или психолога;

- ❖ след изясняване на ситуацията и постигане на договореност, учителят/класният ръководител за определен период от време проследява поведението на децата и дава обратна връзка. Учителят може да потърси съдействие и от другите учители, които също да наблюдават поведението на децата и да реагират своевременно. Психологът също може да подпомогне работата на учителя като наблюдава детето във взаимоотношенията му с другите деца и даде насоки за действията и мерките, които учителят да предприема при необходимост;

- ❖ при преценка може да бъде насочено към услуги в общността.

3. Действия при инцидент, криза или при повторна ситуация на насилие или тормоз.

При повторна ситуация на насилие или когато има случай на инцидент или криза се следват предписанията от механизма, описани в *Приложение 1*. Класификация на формите на тормоз и предприемане на съответни действия:

- ❖ при инциденти и кризи се препоръчва работа в групов формат (например работа с цялата група/клас), като кризисна интервенция е от минимум 45 минути до 1 час и 30 мин. в определени рамки – затворено пространство, в което участниците не допускат нови лица, и др. Предлага се пространство, в което да се вентилират емоциите от преживяното и да се даде възможност за преработка.

Най-подходящо е тази интервенция да бъде извършвана от психолога. Честа спонтанна реакция на възрастните е заставането на страната на „жертвата“ и наказване на „насилника“. Ключово при интервенцията на възрастните е приемането на разбирането, че детето, обект на тормоз, не се нуждае от състрадание, а детето, извършител на тормоз, не се нуждае от наказание, особено което го унижава, а от разбиране и емпатия (съпреживяване), за да може то да развие това чувство към другите;

- ❖ работата с деца, които са обект на тормоз, трябва да бъде насочена към формиране на умения за справяне с подобно поведение. Важно е учителят/класният ръководител да поговори с детето, по възможност още същия ден (или веднага след като е разбрал за случая, ако се касае за ситуация, за която е научил случайно) и да разбере какво точно се е случило. Ако е необходимо отделни факти могат допълнително и дискретно да бъдат проучени;

- ❖ погрешно е открито и публично пред другите деца да се оказва подкрепа на потърпевшото дете, защото това допълнително ще урони достойнството на детето пред неговите връстници. При този първи разговор е важно да се предложи на детето подкрепа, като се разговаря с него какво точно ще му помогне да се почувства сигурно;

- ❖ необходимо е да се подчертае поверителността на разговора, като се спомене кои ще бъдат уведомени за случилото се;

- ❖ детето трябва да почувства доверие и сигурност за споделяне, което е особено важно ако насилието се повтори. Може да му се предложи да поговори с психолога в училище;

- ❖ не е препоръчително да се прави среща между детето, върху което е упражнено насилието,

и детето, което е извършило насилието, с цел да се помирят и да се разберат. Такива срещи могат да доведат до неблагоприятни последици. При създаване на необходими условия обучените специалисти в училище могат да реализират медиация с цел възстановяване на емоционалната и моралната щета и взаимовръзките между децата;

- ❖ детето се наблюдава в следващите дни, за да се знае как се чувства, и при необходимост отново се разговаря с него;

- ❖ необходимо е да се работи с наблюдателите не само на нивото на превенцията, но и след ситуация на тормоз;

- ❖ не се отстраняват наблюдателите, когато се прекратява или управлява ситуация на тормоз, като всички, които са били там, следва да видят какво се прави съгласно правилата в училище;

- ❖ валидират се правилата и етиката на поведението и се подкрепят тези, които са се намесили в защита ценностите на училището. На останалите се споделя очакването да направят същото, ако се случи в бъдеще;

- ❖ насърчават се отговори на насилието с думи, търсене на помощ и съобщаване за случая;

- ❖ при преценка детето може да бъде насочено към услуги в общността.

4. Насочване на детето и неговите родители към програми и услуги в общността.

Насочването на детето и неговите родители към консултация и психологическа работа следва да се осъществява от психолога. Насочващият трябва да е запознат с услугите в общността и да даде пълна и конкретна информация на родителите за възможните услуги и програми – къде може да се консултират, колко струват консултациите, какво представляват консултациите, какъв е метода на работа и т.н. Училището следва да имат актуална информация за наличните услуги в общността, като центрове за превенция и консултативни кабинети към местните комисии за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, центрове за обществена подкрепа, комплекси за социални услуги, общински съвети по наркотичните вещества, програми, предлагани от неправителствени организации и др. Важно е насочването да се направи конкретно и с грижа, за да могат родителите и детето да се възползват, а не да го приемат като мярка за наказание.

5. Действия при насилие на дете/ученик срещу член на екипа на институцията:

- Действието се прекратява незабавно от възрастен, който е в близост до мястото на извършеното насилие.
 - Оказва се помощ в случай, че има пострадал/пострадали.
 - Детето трябва да бъде отделено с оглед на възстановяване на сигурността. Отделянето на детето може да бъде временно до успокояването му, осъществява се психологическо консултиране/кризисна интервенция.
 - Уведомяват се родителите на детето.
 - С детето започват дейности за установяване на причините, изясняване на ситуацията, оценка на проблема. С него задължително разговаря психолог. Последният дава становище след оценката на проблема и поведението за целите на вземането на решение за последиците от Педагогическия съвет.
 - Училището организира провеждане на педагогически съвет за вземане на решение за последващи действия. Обсъждат се възможни действия и се прави план за работа с детето.

6. Действията при насилие на възрастен срещу дете/ученик:

- При насилие на възрастен над дете незабавно се подава сигнал към ОЗД и/или полиция и се свиква Координационния механизъм за дете в риск.
- Училището извършва последователни действия – описани в *Приложение 3: Кога, кой и къде може да подава сигнал за дете в риск?*
- С пострадалото дете разговаря психолог, който прави оценка и изготвя становище.

ПРИЛОЖЕНИЕ 3: ИНСТРУМЕНТ ЗА ОЦЕНКА

ВЪПРОСНИК ЗА ТОРМОЗА В УЧИЛИЩЕ

Прочети внимателно всеки въпрос и огради с кръг верния отговор.

1. Какво правят децата, които тормозят други в твоето училище?

(Можеш да оградиш повече от един отговор.)

- а) блъскат или удрят
- б) заплашват
- в) обиждат, псуват или дават обидни прякори
- г) дразнят
- д) взимат вещи
- е) говорят зад гърба и разпространяват лъжи
- ж) изнудват
- з) настройват другите срещу тях
- и) искат пари
- й) друго (напиши какво):

2. Къде се случва тормозът?

(Можеш да оградиш повече от един отговор.)

- а) в класната стая
- б) по коридорите
- в) в тоалетните
- г) пред бюфета
- д) на училищния двор
- е) на улицата
- ж) в квартала / пред блока
- з) на друго място (напиши къде):

3. Случвало ли се е да те тормозят ?

- а) да б) не

4. Ако да, колко често?

- а) всеки ден
- б) няколко пъти седмично
- в) веднъж седмично
- г) веднъж месечно
- д) по-рядко
- е) не са ме тормозели

5. Кои бяха децата, които те тормозеха?

- а) от моя клас а) момчета
- б) от други класове б) момичета
- в) и от моя, и от други в) и момчета, и момичета

6. С кой бяха, когато те тормозеха?

- а) сами
- б) с други деца, които също участваха
- в) с други деца, които само гледаха

7. Сподели ли ли на някого, когато те тормозеха?

(Можеш да оградиш повече от един отговор.)

- а) на учител
- б) на майка ми

- в) на баща ми
- г) на брат / сестра
- д) на приятели
- е) на никого
- ж) на друг човек (напиши на кого):
- з) не са ме тормозели

8. Ако си споделил/а, помогна ли това да спре тормозът?

- а) да б) не в) не са ме тормозели

9. Виждал/а ли си други деца да бъдат тормозени в училище?

- а) да б) не

10. Колко често си виждал/а такова нещо?

- а) всеки ден
- б) няколко пъти седмично
- в) веднъж седмично
- г) веднъж месечно
- д) по-рядко
- е) не съм виждал

11. Виждал/а ли си тормоз извън училище?

- а) да б) не

12. Случвало ли ти се е да упражняваш тормоз към друго дете?

- а) почти всяка седмица
- б) почти всеки месец
- в) един-два пъти
- г) не съм тормозил

13. Кой ти помага най-много, ако се случи да те тормозят?

- а) учител
- б) майка ми
- в) баща ми
- г) брат / сестра
- д) приятели
- е) друг човек (напиши кой):
- ж) никой
- з) не са ме тормозели

14. Има ли в твоя клас деца, които често тормозят другите?

- а) да б) не

15. Ако да, колко са?

.....

16. Има ли в твоя клас деца, които често са тормозени?

- а) да б) не

17. Ако да, колко са?

.....

Ти си: а) момче б) момиче

Години: **Клас:**